

MERK STENEN

Dag Hammarskjöld

‘Hammarskjölds leven is een aanmoediging, zijn dood een waarschuwing,
zijn boek blijft een monument voor zijn geest die onbreekbaar is.’

– Frans Timmermans

Dag Hammarskjöld

MERKSTENEN

Negenentwintigste druk

th) *ten have*

Het manuscript van Merkstenen werd na de dood van Hammar skjöld aangetroffen in zijn appartement in New York. Er was een ongedateerde brief bijgevoegd aan Leif Belfrage, secretaris-generaal van Buitenlandse Zaken in Zweden.

De brief volgt hier.

Beste Leif,

Misschien herinner je je dat ik je eens vertelde dat ik toch een soort dagboek bijhield, waarvan ik wilde dat jij het te zijner tijd onder je hoede zou nemen. Hier is het dan.

Ik begon eraan te werken zonder de gedachte dat iemand het ooit te zien zou krijgen. Maar door mijn latere lotgevallen, door alles wat er over mij gezegd en geschreven is, is de situatie veranderd. Deze aantekeningen geven het enige juiste ‘profiel’ dat getekend kan worden. En daarom heb ik in latere jaren rekening gehouden met de mogelijkheid van publicatie, hoewel ik doorging met voor mezelf te schrijven en niet voor een eventueel publiek.

Als je vindt dat ze het waard zijn om gedrukt te worden, heb je het recht dat te doen, als een soort ‘witboek’ over mijn dialoog met mijzelf – en God.

Dag

Alleen de hand die doorstreept
kan waarheid schrijven¹

ZO WAS HET

Verder word ik gedreven,
een onbekend land in.
De grond wordt harder,
de lucht prikkelender, kouder.
Aangeraakt door de wind,
die mij toewaait
van mijn onbekende doel
trillen de snaren
in afwachting.

Aldoor vragend
zal ik aankomen,
daar waar het leven wegklinkt –
een heldere zuivere toon
in de stilte.

Glimlachend, open, eerlijk –
het lichaam beheerst en vrij.
Een man die werd wat hij kon,
en was wat hij was –
steeds bereid alles bijeen te brengen
in een eenvoudig offer.

Morgen zien we elkaar,
de dood en ik –.
Hij zal zijn degen stoten in een wakend man.

Maar hoe schrijnt de herinnering
aan elk verspild uur.

Schoonheid was een toon die de gespannen snaren van de ziel deed trillen wanneer hij voorbijvloog. Het was de glans van bloed onder een huid waar de zon doorheen scheen.

Schoonheid was de wind die de wandelaar verkoeling bracht, niet de bedompte warmte in donkere schachten waar bedelaars haar rijkdom zochten.

Ga niet na waar elk van je schreden je heenvoert: alleen wie ver vooruitziet bereikt zijn doel.

Aanvaard nooit iets wat je krijgt door een concessie. Het leven geeft alleen aan de veroveraar. Je leeft op gestolen goed en je spieren verslappen.

Meet nooit de hoogte van een berg voor je de top bereikt hebt. Pas dan zie je hoe laag hij was.

‘Beter dan anderen.’ Soms: dat ben ik dan toch maar. Vaker: waarom zou ik dat zijn. – Je bent wat je kunt zijn, of niet – net als de anderen.

Wat je moet durven – jezelf te zijn. Wat je ermee zou kunnen winnen – dat de grootheid van het leven zich in jou weerspiegelde naar de mate van je zuiverheid.

Stilte is de ruimte rond iedere handeling en ieder samenleven als mensen. Vriendschap vraagt geen woorden – het is een eenzaamheid bevrijd van de angst van de eenzaamheid.

Is je doel niet geheiligd door je innigste pathos, dan zal zelfs een overwinning je smartelijk bewust doen zijn van je eigen zwakheid.

De maatstaf voor de eisen die het leven stelt is alleen je eigen kracht. En je eventuele heldendaad – dat je niet gedeserteerd bent.

Natuurlijk vecht je met de floret. Maar in de eenzaamheid van gisteren – speelde je toen niet met vergif?

We dragen een nemesis² in onszelf: de bewondering die je gisteren voor jezelf had is de legitieme vader van de schuld van vandaag.

Hij droeg de nederlaag zonder zichzelf te beklagen en het succes zonder zichzelf te bewonderen. Als hij wist dat hij de laatste penning betaald had, was het hem onverschillig hoe anderen het resultaat beoordeelden.

Een farizeeër? God weet dat hij in eigen ogen nooit rechtvaardig geweest is.

TUSSENJAREN

Hij stond rechtop – als een draaitol zolang de zweep suist. Hij was bescheiden – dankzij robuuste gevoelens van superioriteit. Hij was niet veeleisend: het enige waar hij naar streefde was vrij te zijn van onrust, en de nederlaag van anderen verblijdde hem meer dan eigen overwinningen. Hij redde zich het leven door het nooit in gevaar te brengen. – En klaagde erover dat hij niet begrepen werd!

‘Ongeluksleger’ – waarom moeten het altijd ‘de anderen’ zijn?

De eisen die het mensdier aan het leven stelt worden geen gebed doordat je God tot geadresseerde maakt.

Is de leegheid die ontstaat wanneer het lawaai verstomt niet de rechtvaardige beloning voor een dag die eraan gewijd was om het anderen te verhinderen je te veronachtzamen?

Wat het leven waarde geeft kun je bereiken – en verliezen. Maar nooit bezitten. Op de eerste plaats geldt dit voor ‘de waarheid over het leven’.

Hoe zou je het vermogen om te horen kunnen behouden als je nooit wilt luisteren: dat God geduld heeft met je vind je vast even vanzelfsprekend als het feit dat jij niet in staat bent om geduld te hebben met God.

De demonen komen ongenood als het huis leegstaat. Voor andere gasten mag je netjes de deur openen.

‘Ik stel de voorwaarden.’³ Onder dat teken leven geeft inzicht in de lijn van je leven – met als prijs eenzaamheid.

Er is slechts één uitweg uit de dampende, dichte jungle waar de strijd woedt om eer en macht en voordelen – tussen wurgende hindernissen die je zelf geschapen hebt. En die is: de dood accepteren.

Hoe aandachtiger je je innerlijk beluistert, des te beter zul je de geluiden om je heen horen. En alleen wie hoort kan spreken. Loopt hier de weg naar een vereniging van de twee dromen: in helderheid het leven te mogen weerspiegelen – in zuiverheid het leven vorm te mogen geven?

Openstaan voor het leven geeft een bliksemsnel inzicht in de levenssituatie van anderen. Eén eis: na de eerste reactie van je gevoel het probleem overbrengen in een goed doordachte intellectuele vorm – en daarnaar handelen.

Het is hartverscheurend als je je ten volle realiseert hoe iemand zijn hele ziel heeft neergelegd in een resultaat welks hulpeloze onvolmaaktheid en futiliteit alleen hij niet direct inziet. Maar gaat het niet alleen om graduele verschillen? Is de pathetische grootheid van het menselijk leven niet ten dele juist verbonden met de eeuwige disproportie tussen de eerlijkheid van het streven en de nietigheid van het resultaat – in deze wereld van beschermend zelfbedrog? Dat wij allen – iedereen – onszelf serieus nemen is niet *alleen maar* belachelijk.

Hij verzorgt een tuin waarvan de grenzen zonder dat hij het weet afgebakend zijn door zijn eigen kunnen. Het gevoel dat hij de tuin goed verzorgt en zijn blinde vlek voor alles wat erbuiten ligt maken hem wat zelfgenoegzaam. Maar is die fout groter dan

de licht geïrriteerde verachting voor hem, die *hij* geneigd is te voelen, die zichzelf niet kan bedriegen en daarom gekozen heeft voor een strijd buiten de muren?

‘had ik de liefde niet’.⁴ Is onze plichtsbetrachting tegenover anderen niet een uiting van onze innigste wil, dan kan ze achterwege blijven; waarom onszelf plagen – om anderen te verwonden?

Je walgt van loftuitingen – maar wee degene die je waarde niet beseft.

De smalle weg – voor anderen leven om je ziel te redden. De brede – voor anderen leven om je zelfrespect te redden.

Waarom is het toch zo dat het ongeluk beschouwd kan worden als een gebrek van hen die erdoor getroffen worden – een gebrek dat uitgroeit tot een echte misdaad als de ongelukkige niet zwijgt over zijn lot!

Je kunt niet spelen met het dier binnen in je zonder helemaal dier te worden, met de leugen niet spelen zonder het recht op de waarheid te verliezen, met de wreedheid niet spelen zonder de zachtheid van je gemoed kwijt te raken. Wie zijn tuin schoon wil houden reserveert geen grond voor onkruid.

Als je niet méér kwaad over anderen spreekt dan je doet, is dat niet omdat je het niet wilt. Maar je weet dat de laster je alleen maar armslag geeft als hij wordt toegediend in zorgvuldig afgewogen doses.

Je bent je eigen god – en verwondert je erover dat het wolvenpak je voortjaagt over de donkere eenzaamheid van winterse ijsvlakten.

‘Laat uw naam geheiligd worden.’⁵ Waar je kracht geconcentreerd zou moeten worden tot een lichtbundel door de duisternis, laat je haar weglopen in een veenbrand waarin niets verbrandt maar alle leven stikt.

Als het stil om je heen wordt en je geschrokken blijft staan: ziet dat je werk een vlucht voor de angst geworden is en een ontwijken van verantwoording, je altruïsme een gebrekkig gemaskeerd masochisme: als je de wrede hartslag, vol leedvermaak van de steppewolf herkent – verdoof je dan niet door weer de jachtigheid te zoeken. Maar houd het beeld vast tot je de bodem ervan bereikt hebt.

God is een handige formule op de boekenplank van het leven – altijd bij de hand maar zelden gebruikt. In de schoongewassen rust van het geboorte-uur is hij een jubel en een frisse wind – een werkelijkheid die de herinnering niet bij machte is vast te houden. Maar als we gedwongen worden onszelf in de ogen te zien – dan verheft hij zich boven ons in verschrikkelijke realiteit, buiten het raam van alle discussie en ‘gevoel’, sterker dan elk beschermend vergeten.

De weg naar inzicht gaat niet via geloof. Eerst door het inzicht dat we verwerven in het achtervolgen van het vliedende licht in ons diepste innerlijk bereiken we een punt waarop we begrijpen wat geloof is. Hoe velen zijn niet de duisternis ingedreven door het lege gepraat over geloof als een aannemen van waarheid.

Onze innigste scheppende wil vermoedt zijn gelijke in anderen, ervaart zijn eigen universaliteit – en opent zo de weg tot inzicht in de kracht waarvan die wil zelf een vonk in ons is.

NAAR NIEUWE KUSTEN →?

Ieder ogenblik kies je je eigen ik. Maar kies je – jezelf? Het lichaam en de ziel hebben duizend mogelijkheden waaruit je tal van ego's kunt bouwen. Maar slechts een ervan geeft congruentie tussen de kiezer en het gekozene. Slechts een – die je pas dan vindt als je *niet* kiest voor al die kansen op iets anders waar je nieuwsgierig naar tast, verlost door verwondering en lust, te oppervlakkig en vluchtig om verankerd te blijven in de beleving van het hoge mysterie dat leven heet en in het besef van het toevertrouwde talent dat 'ik' heet.

Vochtige donkere wol. Waakzame afwerende blikken. Vermoeide monden. Het is laat –

Het werk verloopt met rappe onverschilligheid. Bij het zwarte marmer van de toonbank, glanzend als een grafsteen, staan nog velen te wachten.

Het geslachtloze licht van witte lampen wordt gereflecteerd in glas en email. Buiten staat de duisternis. De poort slaat – en een vlaag rauwe vochtigheid snijdt door de lucht die droog is en van chemicaliën verzadigd.

‘Leven, jij koesterend rijk, warm, gezegend woord –’⁶

Dan kijkt hij op achter de weegschaal op een van de hoge lesenaars: wijs en vriendelijk, afwezig in zijn concentratie. Diepe voren in een grijze huid getuigen van de zachte ironie der ervaring en van een lang leven tussen vier muren.

Nu en hier –. Werkelijk is alleen dit:

het goede gezicht van een oude man,
een onbewaakt ogenblik naakt
zonder verleden en zonder toekomst.

Ze wist dat er niets zou veranderen, dat het nooit beter zou worden. Hij deed niets meer, had de belangstelling voor zijn werk verloren. Omdat ze hem niet de vrije hand wilden laten, zei hij. En nu zat ze hier te bedelen om zijn vrijheid, te bedelen omdat ze *wilde* geloven dat hij in onredelijke mate gebonden was en weer echt een man zou worden als hij zijn vrijheid maar kreeg. Ze wilde geloven, om haar geloof in hem te kunnen bewaren. Ze wist het antwoord maar moest zich er toch toe dwingen om het te horen: hij was zo vrij als iemand maar kon zijn in de economische labyrinten van een moderne samenleving en iedere uiterlijke verandering zou hem alleen maar nieuwe teleurstellingen bezorgen, zou alleen maar leiden tot een herhaling, wanneer hij ontdekte dat alles net als vroeger was.

Ja, ja –. En ze wist meer: dat er geen uitweg was, geen uitweg kon zijn. Omdat achter zijn woorden over vrijheid de wens van een kind verscholen lag, de wens om de dood te overwinnen, een bepaalde onverschilligheid voor iedere werkzaamheid waarvan het resultaat niet *van hem* was, zelfs lang na zijn dood niet. – En toch zat ze hier te bedelen.

Vóór het ons duidelijk was wat er gebeurd was bevond hij zich al ver van de oever. We konden niets doen. Zagen alleen maar hoe hij door de onderstroom steeds sneller van het land weggezogen werd. Zagen zijn vruchteloze, vermoeiende inspanningen om weer vaste grond onder de voeten te krijgen.

Het was uitsluitend zijn instinct dat hem ertoe bracht weerstand te bieden: in zijn bewustzijn isoleerde hij zich van de werkelijkheid. Wanneer zijn toestand zich af en toe toch even aan hem opdrong zei hij tegen zichzelf dat het er voor ons nog slechter voorstond. En als we het toch allemaal zo rustig opnamen –! Aan die gedachte zou hij zich zeker nog vastklampen wanneer hij weggezogen werd in de laatste gorgelende draaikolk.

Zo was het altijd geweest. Als een kind afhankelijk van bewonderende genegenheid had hij kritiekloze vriendschap verondersteld zelfs bij onverschilligen en vijanden. Met dit uitgangspunt had hij gehandeld – vaak echter met een instinctieve aandacht voor de belangen van anderen, tegelijk uit vrees voor een botsing met de realiteit, die het weefsel van zijn illusies uiteen zou scheuren, en in een onberedeneerd streven om die vriendschap te scheppen die misschien niet bestond. Als men bepaalde uitlatingen van hem later tegen hemzelf gebruikt had, had hij zijn woorden oprecht ontkend. En als de ontkenning bij haar rechte naam genoemd was, had hij dit vertolkt als symptomatisch voor een gebrek aan evenwicht bij de criticus: psychose werd na verloop van tijd een steeds gewoner woord in zijn mond.

Wat voelden wij, toen we voor de eerste keer begrepen dat hij te ver van de kant geraakt was om ooit nog weer vaste grond onder de voeten te krijgen?